

Електронний варіант
розширеного плану-конспекту лекцій з етики
(12 годин)

Лекція №1

Предмет та завдання етики.

(2 год.)

План

1. Етика як філософська теорія моралі.
2. Предмет етики та особливості етичних знань.
3. Теоретичні та емпіричні завдання етики.
4. Значення етики.

Література:

- Аболина Т.Г. „Исторические судьбы нравственности”/Философский анализ нравственной культуры /. – К., - 1992.
- Библер В.С. ”Нравственность. Культура. Современность”/Философские раздумия о жизненных проблемах // Этическая мысль: Науч.-публицист. чтения. – М., 1990
- Гусейнов А.А. „Предмет етики”. – В. кн: Предмет и структура общественных наук. – М., 1984. – С. 166 – 180
- Мирчук К.М. ”Науковий потенціал етичної нормативності” // Людинознавчі студії: Зб. наук праць ДДПУ. – Дрогобич , 2000. – Вип. 2 . – С.34 – 43
- Ера діалогу: на шляху до прийняття Всесвітньої декларації глобальної етики // Людина і світ. – 2002. - №4. – С. 30 – 39.

Підручники до курсу „Етика”:

- Гусейнов А.А., Ирлитц Г .Краткая история этики. – М., 1987.
- Золотухина Е.В. Современная этика. – Ростов-на-Дону, 2000.
- Кропоткин П.А . Этика. – М., 1990.
- Малахов В.А . Етика .Курс лекцій. Навчальний посібник. – К., 2002.
- Етика: Навчальний посібник / Т.Г.Аболіна та ін.). –К., 2001.

1. Етика як філософська теорія моральності.

Етимологічно слово „етика” виникає зі слова „ethos” (гр.), яке виступає як поняття, що спочатку означало звичне місце існування (ethos людини, ethos звіра), яке з часом уточнювалося. Стосовно людини трактувалося як характер, звичай.

У такому ж значенні пізніше у римлян зі слова mos (mores), яке означало звичай, характер, утворюється термін moralitas – мораль, яке в наш час в українській мові має синонім – моральність. Останнє є загальноприйнятим на

повсякденному рівні. У історії етичної науки започаткована точка зору, відповідно до якої це різні щаблі розвитку моралі (Гегель та ін.).

Отже, етимологічно слова „етика”, „мораль” і „моральність” мають спільне походження, іноді і нині вживаються як слова-синоніми. Науковий підхід орієнтує поняття „етика” трактувати як науку про мораль, теорію моральності; поняттями „мораль” і „моральність” позначати сукупність певних явищ суспільного життя, які вивчаються етикою.

Етика не створює моралі. Остання виникає й розвивається у співжитті людей як спосіб між людських стосунків, особливість яких полягає в тому, що в них суспільна сутність людини виражена в потребі співпричетності з іншими, реалізується безпосередньо у ставленні до іншого як до людини, визначає мету людських відносин і відповідні їй засоби досягнення.

Етика визначається як філософська наука, в якій осмислюються, узагальнюються, систематизуються історичні форми моральності, формуються етичні доктрини, теорії, що пояснюють природу, функції моралі, закономірності її розвитку.

2. Предмет етики та особливості етичних знань.

Етика – одна із давніх сфер людського пізнання. Вона з'явилася в епоху розпаду родового ладу і становлення рабовласництва. Перші етичні праці зафіксовані більше 26 століть тому в давньосхідній та давньокитайській філософії.

Особливо плідно розвивалась етична думка в давньогрецькій науковій літературі. Саме в цей час етика сформувалась як відносно самостійне вчення, були сформульовані корінні проблеми, з'явилися основні напрями, які вагомо впливають на увесь наступний розвиток етики впритул до наших днів. Батьком „Етики” вважають Аристотеля, який написав три праці „Нікомахова етика”, „Евдемова етика” і „Велика етика”.

Як зазначалося, етика - філософська наука. Її визначають як практичну філософію, вінець філософії. Якщо філософію називають людською мудрістю, то етику характеризують як мудрість життя.

Світоглядний рівень філософського знання про стосунки людини зі світом реалізується етикою за допомогою аналізу моралі. Найвищий філософський рівень узагальнення знань про людину дістає в етиці практичне підтвердження.

Етика, будучи сферою практичної філософії, її конкретним, ніби вивіряє філософські знання, абстрактні за своїм характером.

У етиці ведеться дискусія відносно тенденцій аналізу предмета етики: то її тлумачать як нормативну науку, то як науку про етикет і т.д., що переконує в залежності цих тенденцій від розуміння моралі. Загальноприйнятою є точка зору, що етика є вченням про сутність моралі, її походження та генезис.

3. Теоретичні та емпіричні завдання етики.

Виходячи з структури етичної науки (більшість дослідників виділяють 2 структурних елементи: філософсько-теоретичний та нормативний), можна окреслити її коло завдань. Більш рельєфно воно проглядається під кутом зору

трьох рівнів етичного знання: емпіричного, теоретичного і практично прикладного. Емпіричне дослідження передбачає логічну обробку даних спостережень та експериментів, що спирається на їх узагальнення, зіставлення, класифікацію. Це переслідує мету відкриття певних емпіричних закономірностей, вироблення класифікаційних схем та ін. Теоретичний рівень передбачає розкриття сутності явищ та втілення її у відповідних концепціях та наукових поняттях. Предметно-прикладний рівень має завданням втілювати ідеї та концептуальні системи в практику моральних відносин, він націлює на перетворення самої реальності відповідно до наслідків пізнання.

В.Малахов у своєму курсі лекцій з „Етики” привертає увагу до завдань, особливо актуальних для сучасної вітчизняної етики. Це проблема подолання нинішньої методологічної кризи ,а також обґрунтування моральних норм і цінностей.

Отже, в коло завдань етики входить формування певних засад моральної культури відповідно до вимог того чи іншого періоду в існуванні цивілізації з урахуванням загальнолюдських цінностей.

4. Значення етики.

Дослідники етичних проблем вирізняють основні функції цієї науки відповідно до структури ”Етики”. Це означає, що можна назвати емпіричну, теоретичну і практично-прикладну функції. Іноді їх узагальнюють до двох: філософсько-теоретичної і нормативної.

Узагальнюючи, зазначимо, що етика описує мораль, пояснює її і сприяє критичному осмисленню, обговоренню ,утвердженню і забезпеченню нормативно-ціннісних критеріїв та орієнтирів актуальної людської моральності. Вона розширює духовне видноколо особистості, з’ясовує для неї зміст і смисл моральних цінностей та проблем, утверджує і розкриває культуру філософсько-етичного мислення і дискусій, стимулює власний духовно-моральний пошук, власну моральну творчість людини.

Лекція №2. Історія етики. (2 год.)

План

1. Періодизація історії етики.
2. Етична проблематика періоду античності та середньовіччя.
3. Етичні проблеми епохи Відродження та Нового часу.
4. Етична світова думка XIX – XX століття.
5. Основні лінії розвитку вітчизняної етики.

Література:

- Гусейнов А.А. Этика конца XIX – XX вв. // Этика. – М., 1999. – С. 22-26.
 Гусейнов А.А., Ирлитц Г. Краткая история этики. – М., 1987.
 Довга Л.М. Етика // Історія української культури другої половини XVII-XVIII століть. – К., 2003. – Т.3. – С. 624-625.
 Иванов В.Г. История этики средних веков. – М., 1985.
 К глобальной этике // Парсонс Л. Человек в современном мире. – М., 1985. – С. 314-410.

1. Періодизація історії етики.

Загальноприйнятою є періодизація, відповідно до якої виділяють етичні вчення таких значних історико-культурних періодів: античність та епоха еллінізму, середньовіччя, Відродження, Новий час, XIX – XX століття. Безумовно, виокремлюється в окреме питання аналіз основних ліній розвитку вітчизняної етики.

2. Етична проблематика періоду античності та середньовіччя.

Епоху античності називають колискою усєї наступної європейської культури. У історії етичної науки саме античність є початком її становлення. Світовідчуття античної людини визначаються ідеєю космосу як універсальної впорядкованості. Відзначають три основних принципи античної етики, які досить тісно пов'язані між собою: космологізм, антропологізм та соціологізм.

Космологізм домінує в поглядах мислителів докласичного періоду: Анаксимандр, Геракліт, Анаксагор, Демокріт та ін. Для класичного (сократівського) періоду є характерним поворот, зроблений софістами, продовжений Сократом від космологічної орієнтованості в осягненні світу й світопорядку до антропологічної спрямованості дослідження сутності людини, її місця та призначення. У вченнях Платона і Аристотеля етичні погляди соціально орієнтовані. У післякласичний період доміnantним стає індивідуалізм (стоїки, епікурейці, скептики).

Європейська середньовічна етика за своїм характером – християнська. Вона сформувалася в жорстких ідейно-релігійних рамках, де практично неможливі вільнодумство та довільний пошук світоглядних орієнтирів. Усі

морально-етичні повчання цієї достатньо тривалої епохи зведені до окреслення шляхів, які ведуть до царства небесного. Основні ідеї християнської моралі найбільш яскраво представлені у вченнях Августина Блаженного (354-430 рр.) та Фоми Аквінського (1225-1274 рр.).

3. *Етичні проблеми епохи Відродження та Нового часу.*

Обличчям епохи Відродження, її символом та прапором стали ідеї гуманізму, які дістали своє обґрунтування в працях італійців Лоренцо Валла (1407-1457 рр.) „Про насолоду”, Піко делла Мірандола (1463-1494 рр.) „Про гідність людини”. Цікавими є вчення Нікколо Макіавеллі та Мішеля Монтеня. У цілому, епоха Відродження як перехідний період до нового типу культури й суспільства продовжила процес становлення етики.

Новий час поклав початок тому етапові розвитку етичної думки, в якому вироблення нового ставлення людини до природи, суспільства та самої себе зумовлювало власну наукову оформленість цієї думки.

Англійський матеріаліст Томас Гоббс (1588-1679 рр.) етичну проблематику розглядає в працях „Левіафан”, „Про свободу та необхідність”, „Основи філософії”, де аргументує свою концепцію моралі як суспільного договору, що обумовлено егоїстичною природою людини як безумовного факту.

Нідерландський мислитель Бенедикт Спіноза (1632-1677 рр.) написав книги „Етика”, „Богословсько-політичний трактат” та ін., де приходив до висновку, що мораль (як інтелігентне самовдосконалення) допомагає людині долати афекти та вузьке спрямування на практичний чуттєвий світ.

Представники французького Просвітництва XVIII ст. (Монтеск'є, Руссо, Гельвецій, Гольбах та ін.) у своїх працях поєднали пізнання природних інтелектуальних, вольових та емоційних потенцій людини з критичним аналізом суспільних відносин. Народжується висновок про моральне виховання як спосіб формування людини, яка може бути моральною тільки в освіченому суспільстві.

4. *Етична світова думка XIX – XX століття.*

Особливе місце займає етика німецької класичної філософії (І.Кант, Г.В.Ф.Гегель, Л.Фейєрбах). Кант стоїть на позиціях автономії моралі, обґрунтовує вчення про імперативи, належне та ін.

Мораль не була центром інтересів Гегеля, але він приділяє їй велику увагу в працях „Енциклопедія філософських наук” та „Філософія права”, де запропонував розглядати моральний феномен у контексті соціально змістовної діяльності, історично значущих вчинків.

Головна заслуга Фейєрбаха в теоретичному обґрунтуванні етичних проблем полягає у спробі обґрунтування як вихідного пункту етичної системи реальної, дійсної, чуттєвої людини, котра виступає втіленням універсальної, родової сутності.

У 40-і роки XIX ст. народжується концепція марксизму, який проголосив ідеал комунізму – суспільства, в якому всебічний розвиток кожної людини стане умовою такого ж розвитку інших і навпаки. Але цей шлях пролягав через

світову революцію, що вносило жорсткі моральні вимоги по відношенню до реальних людей, а це не співпадало з ідеєю комуністичної свободи та гармонії. У ХХ столітті це отримає своє підтвердження не лише в концепції марксизму-ленінізму, а й у практичному втіленні її на теренах Радянського Союзу.

ХХ століття було надзвичайно динамічним, багатим на соціальні та науково-технічні зміни. Це сприяло формуванню величезної кількості філософсько-етичних концепцій, у яких знайшов відображення аналіз глобальних екологічних, демографічних та інших проблем, що мають вихід на моральну відповідальність особистості в умовах науково-технічного прогресу.

З нашої точки зору, найбільш поширеними та популярними були етичні концепції неотомізму, екзистенціалізму та прагматизму. На світову етичну думку значний вплив мав і ряд російських мислителів: Л.Толстой, Ф.Достоевський, М.Бердяєв, С.Соловйов та ін.

5. Основні лінії розвитку вітчизняної етики.

Українська філософсько-етична думка розвивалась в досить складних соціально-економічних умовах. Її формування відбувалося у специфічній ситуації творчого діалогу києворуської міфологічної свідомості з візантійським християнством, щедро насиченим елементами грецького платонізму та неоплатонізму. У результаті такого діалогу сформувались певні принципи, які стали, як вважають дослідники, основоположними для всієї української філософсько-етичної ментальності аж до наших днів: антеїзм, екзистенціальність та кордоцентризм.

Ці принцип української ментальності в початкових формах притаманні уже першим творам давньоруських мислителів (Нестор-літописець, митрополит Іларіон, проповідники Климент Смолятич та ін.). У 1096 р. Володимир Мономах написав „Повчання своїм дітям”, де висвітлив ряд релігійних, світоглядних та моральних проблем.

Велике значення у розвитку української освіти та культури мали Острозький культурно-освітній центр та Києво-Могилянська академія. Серед персоналій: П.Юркевич, П.Куліш, Г.Сковорода, а у більш пізній час письменники: Т.Шевченко, Марко Вовчок, Леся Українка, П.Грабовський, М.Коцюбинський, І.Франко та ін. За радянської влади етична думка в Україні розвивалась в лоні домінуючої марксистсько-ленінської ідеології.

У останнє десятиліття ХХ століття та нинішній час іде процес дослідження надбань минулих періодів в житті українського народу, коли зусилля української інтелігенції сприяти розвитку національної культури як умови формування українського менталітету придушувались. Сучасні українські філософи та етики працюють не лише над проблемами минулого, а й над перспективами розвитку моральних стосунків майбутньої цивілізації.

Лекція № 3

Сутність, структура та функції моралі.

(2 год.)

План

1. Сутність моралі та її походження.
2. Структура та функції моралі
3. Типологізація моралі.

Література:

- Гусейнов А.А. Золотое правило нравственности. – М., 1988.
- Калюжна О. Моральне та фізичне виховання підлітків // Імідж сучасного педагога. – 2004. - № 2-3. – С. 111-114.
- Клепиков В.Н. Этика самобытности // Этическое воспитание. – 2002. – № 4. – С. 12-14.
- Колесов В.Д. Понятие гедонического эталона и гедонизм как этическое учение // Развитие личности. – 2002. – № 1. – С. 85-95.
- Спиноза Б. Этика – Избр.произв. в 2-х т. – Т.1. – М., 1957.
- Тимчик О.А. Християнська і світська мораль – протистояння чи єдність? // Обдарована дитина. – 2002. – № 1. – С. 31-36.
- Уланов В. Формирование толерантности в школе: подход, основанный на понимании природы человека // Директор школы Украины. – 2004. – № 4. – С. 54-55.

1. Сутність моралі та її походження.

У сучасній науці розглядають мораль як соціальне явище, але різні вчені використовують різні підходи до аналізу цього явища: соціологічний, гносеологічний, логічний, культурологічний, функціональний, аксіологічний і т.д. Це підтверджує думку про універсальну діалектичність моралі, її внутрішню суперечливість. Т.Г.Аболіна та ін. стверджують, що завдяки принципу діяльнісного підходу до моралі здійснюється зв'язок між моральною свідомістю індивідів і мораллю як формою суспільної свідомості. „Мораль – один із способів освоєння людиною дійсності, духовно-практичне відношення, в процесі якого виникають спільність, людяність в своїй безпосередності, що втілені в моральні цінності. Специфіка моральної діяльності визначається тим, що у відношенні до іншого як до людини, кожний присвоює собі людську, суспільну сутність” (Етика: Навч. посібник / Т.Г.Аболіна та ін. – К., 1992. – С. 25.).

Походження моралі – дискусійне питання в сучасній науці. Це обумовлюється складністю самого предмета етики, який упродовж розвитку людської цивілізації змінювався. З нашої точки зору, заслуговує на увагу класифікувати існуючі концепції на дві групи: концепції гетерономності моралі (космологічні, емпіричні, соціологічні та ін.) та концепції автономності моралі (мораль є причиною самої себе... Кант та ін.).

У науковій вітчизняній літературі з філософії та етики в основному обґрунтовують походження моралі, виходячи з умов матеріального життя людей, реальних суспільних потреб та інтересів, праці.

2. Структура та функції моралі

Існує багато способів опису структури моралі. Одним із найбільш популярних і поширених є наступний (автор – О.Г.Дробницький): із цілісного явища – мораль вичленовують такі три основні елементи як моральна свідомість, моральна діяльність та моральні відносини.

Розглядаючи функції моралі, зазначимо, що вона практично не існує „в чистому вигляді”.

Мораль регулює стосунки і поведінку людей, тобто виконує регулятивну функцію. Крім неї, важливим функціями моралі є виховна, комунікативна, ціннісно-орієнтаційна та ін.

3. Типологізація моралі

Немає єдиної типологізації моралі в сучасній етиці. Серед інших звертає на себе увагу такий підхід: первісні звичаї, антична мораль, релігійна мораль, середньовічна мораль, мораль епохи капіталізму та сучасної цивілізації.

Лекція №4

Основні категорії етики

(2 год.)

План

1. Характерні особливості категорій етики та моральної свідомості, їх значення.
2. Сутність категорій:
 - а) благо як вища соціальна цінність;
 - б) діалектика добра і зла як визначальна форма морального прогресу;
 - в) справедливість та рівність;
 - г) честь та гідність;
 - д) обов'язок та совість;
 - е) сенс життя, щастя, моральний ідеал;
 - ж) дружба та любов.

Література

- Апресян Р.Г. Добро и польза // Этическая мысль; Науч.-публ. чтения. – М., 1992.
- Бути щасливим! // Науковий світ. – 2006. – № 6. – С.4
- Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт. – М., 2004.
- Дзюба В. Восхождение к гуманизму. – К., 1997.
- Дробницький О.Г, Поняття морали: Историко-критический очерк. – М., 1994.
- Етика: Навч. Посібник // Т.Г. Аболтна та ін. – К., 2001.
- Имянитов Н.С. Счастье как несбыточная мечта. // Химия и жизнь. – 2006. – № 8. – С.42-47.
- Клепиков В.Н. Добро и зло в контексте различных культур // Этическое воспитание. – 2004. – № 2. – С.20.
- Кудряшова М.С. Гуманизм и политика // вестник МГУ. Сер.12. – 2006. – № 2. – С.61-68.
- Леперт О. Щастя. Як ми його розуміємо? // Позакласний час. – 2006. № 7-8. – С.85-86.
- Розсохін А. Справжня дружба – одна. // психолог. Додаток до газети «Шкільний світ». – 2005. – № 21-22. – С.33-36.
- Скрыпник А.П. Моральное зло в истории этики и культуры. – М., 1992.
- Смольська Л.М. Щастя дитини як психолого-педагогічна проблема // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 11 – С.12-14.
- Шаповал В. Співвідношення добра і зла // Філософські обрії. – 2005. – № 14. – С.92-102.

1. Характеристики особливості категорій етики та моральної свідомості.

Як і люба наука, етика має багатий арсенал категорій. Це поняття, які відображають суть моральних відносин у суспільстві. Вони об'єктивні за

змістом та суб'єктивні за формою. З точки зору класифікації серед учених існують розбіжності. Найбільш поширеним є поділ категорій етики на структурні та субстанційні.

2. Сутність категорій:

а) благо як вища соціальна цінність.

Благо є загальним поняттям для позначення позитивної цінності предметів і явищ у співставленні з загальнолюдськими цінностями. З точки зору вчених історично це поняття є одним з найперших.

Нині широко поширене поняття благодійності, під яким розуміють благодійності, під яким розуміють дії, спрямовані на благо іншої людини чи спільноти (безкорисні альтруїстичні).

б) діалектика добра і зла як всезагальна форма морального процесу.

Добро і зло розуміють як діалектично пов'язані між собою поняття, що забезпечують моральний прогрес.

Добро – одне з найбільш загальних понять моралі і категорій етики, яке виражає позитивне моральне значення явищ суспільного життя в їх співвідношенні з моральними ідеалами.

Добродійність – поняття, яке слугує узагальненою характеристикою позитивних стійких моральних якостей особистості (це діяльна форма засвоєння добра).

Зло – це те, що гальмує, заважає задоволенню інтересів людини і людства в площині ствердження моральних ідеалів.

Зло – одне із основних понять моральної свідомості і етична категорія, що означає негативні сторони дійсності, діяльності людей і відносин між ними. Воно протилежне добру.

в) Справедливість та рівність.

Справедливість як поняття моральної свідомості виражає не ту чи іншу цінність, благо, а їх співвідношення між собою та конкретний розподіл між індивідами. Це належний порядок людського буття, відповідні уявлення про сутність людини та її невід'ємні права

Рівність (в моралі) – це відношення між людьми, в межах якого вони мають однакові права на розвиток творчих здібностей, на щастя, повагу своєї особистісної гідності.

г) честь та гідність.

Тісно пов'язані між собою категорії честі та гідності, але кожна має свою специфіку.

Чість – поняття моральної свідомості і категорія етики, що фіксує відношення оточуючих людей до особистості (індивіду).

Гідність – моральне поняття, яке виражає уявлення про цінність людої людини як особистості, особливе моральне відношення людини до самої себе (самокритичне).

д) обов'язок та совість.

Обов'язок (належне) – категорія етики, що передбачає перетворення вимог моралі, які в рівній мірі поширюються на усіх людей, в особисте завдання конкретного індивіду.

Совість є категорією етики, яка виражає тісний взаємозв'язок моралі і особистості, що характеризує здатність індивіда здійснювати моральний самоконтроль, самооцінку дій.

е) сенс життя, щастя, моральний ідеал.

Дискусійною є проблема сенсу життя і щастя.

Більшість сенс життя трактують як поняття етики та моральних світоглядних уявлень для себе у співставленні з вищими цінностями, з моральним ідеалом.

Щастя як поняття моральної свідомості означає такий стан людини, який відповідає найповнішій внутрішній задоволеності умовами свого життя (під кутом зору загальнолюдських цінностей).

Моральний ідеал – це поняття моральної свідомості і категорія етики, яка виявляє вищі моральні вимоги, можлива реалізація яких особистістю дозволила б їй набути досконалості.

ж) дружба і любов.

Дружба – між особистісне відношення, засноване на спільності інтересів і взаємній симпатії.

Любов (кохання) – дуже широке поняття. У більш вузькому розумінні – це почуття, що характеризується емоційно-духовною напругою і базується на відкритті максимальної цінності конкретної людини.

Лекція №5

Етика спілкування

(2 год.)

План

1. Спілкування як царина людської діяльності;
2. Моральні передумові спілкування та проблеми в сучасному світі.
3. Культура спілкування Етикет.

Література:

- Афанасьєв И. Деловой этикет. – К., 2001.
- Батищев Г.С. Особенности культуры глубинного общения. // Вопросы философии. – 1995. – № 3. – С.109-129.
- Гриненко Г.В. Понимание как составляющая коммуникативного акта // Мир психологии. – 2001. – № 3. – С.50-60.
- Івашина Є., Ткачук Л. Абетка етикету спілкування // Сільська школа України. – 2003. – № 32. – С.30-34.
- Муріна Г. Етичні основи спілкування молоді // Проблеми освіти. – К., 2003. – Вип. 30. – С.11-20.
- Радевич-Винницький Я. Антиетикет у спілкування // Українська мова та література. – 2000. – № 48 (грудень). – С.2-5.
- Шатенко В. Соціально-психологічні механізми впливу людини на людину // Соціальна психологія. – 2003. – № 1. – С.60-72.
- Федоренко Ю. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування // Рідна школа. – 2002. – № 1. – С.63-65.
- Чумало М., Федькович Г., Максимович Л. Таємниці спілкування. Як налагоджувати контакти // Завуч. – 2003. – № 6 (лютий). – С.4-6.

1. Спілкування як царина людської діяльності.

Спілкування – це одна із форм людської взаємодії. Люди не можуть нормально жити, обмінюватися досвідом, трудовими і побутовими навичками, не контактуючи один з одним і не впливаючи один на одного.

Спілкування – це одночасно обмін діями, вчинками, думками і почуттями, переживаннями з іншими людьми, а також звертання людини до самої себе – до власної душі, спогадів, совісті, мрії.

Істинно людське спілкування – це форма творчості, що допомагає виявити і розкрити кращі сторони особистості. Воно будується на повазі, гідності іншої людини, дотриманні загально людських норм моральності.

2. Моральні передумові спілкування та проблеми в сучасному світі

Найбільш змістовним і виразним способом людського спілкування є слово, мова. Уміння говорити і слухати, вести бесіду – важлива передумова взаєморозуміння, донесення своєї точки зору, своїх уявлень. Жанр, спосіб і

засоби спілкування повинні мати моральну гуманістичну сутність, тому що є гарантією вірного спрямування в розвитку культури самого спілкування.

Сучасна цивілізація розвивається досить суперечливо, про що засвідчують складні проблеми не лише міжособистісних стосунків, а й міжнаціональних, міждержавних.

Спілкування – це специфічний для суб'єктів спосіб взаємовідносин, спосіб буття людини у взаємозв'язку з іншими.

Спілкування – це не лише обмін інформацією та соціально-психологічні контакти. Воно виявляє усю усвідомлену глибину взаємної причетності людей, перетворюваної через збагачення суб'єктами своїм життям життя усіх інших суб'єктів (Філософський словник, 1986. – с.339).

Значною проблемою сучасного комунікативного процесу в масштабах цивілізації є агресивність і самотність.

3. Культура спілкування Етикет.

Формування та удосконалення потреби в спілкуванні з іншими людьми – важливе завдання морального виховання. Крім вербальної форми спілкування є „інша мова” людських почуттів – погляд, жест, який може бути привітним і образливим, красивим і вульгарним, виражати свою симпатію чи антипатію до людини; поза, манера триматися під час розмови, на трибуні і т.д. також характеризують культуру, вихованість людини.

Чільне місце в процесі спілкування посідає етикет як сукупність правил, що регламентують зовнішню сторону стосунків між людьми, націями, народами, державами.

Лекція №6

Моральні проблеми людської діяльності.

(2год.)

План

1. Моральна свобода, свобода дії, свобода волі;
2. Моральний вибір
3. Моральна діяльність. Проблема співвідношення цілей та засобів діяльності.

Література:

- Бахтин М.М, К философии поступка // Работы 1920 г. – К., 1994.
- Бердяев А.О. О назначении человека. – М., 1993.
- Клепиков В.Н. Что значит быть свободным человеком? Этическое занятие в 10 школе // Этическое воспитание. – 2003. – №3. – С.26-33.
- Ложкін Г. Поняття відповідальності в історико-філософському та психологічному дискурсах. / Г. Ложкін, О. Лазарко // Психологія і суспільство. – 2003. – № 4. – С.61-74.
- Смирнов С.А. Бытие свободы или проблема культурной идентичности в ситуации онтологического перехода // Философские науки. – 2004. – № 6. – С.58-84.
- Тулчинський Г.Л. О природе свободы // Вопросы философии. – 2006. – № 4. – С.17-31.
- Шевченко А.К. Культура. История. Личность: введение в философию поступка. – К. 1991.
- Этомология агрессивности и этика ненасилия // Вопросы философии. – 1992. – №3. – С.54-81.

1. Моральна свобода, свобода дії, свобода волі.

Моральна свобода трактується як можливість і здатність людини бути самостійною, творчою особистістю, виражати в моральній діяльності свою власну людську сутність.

Відповідно свобода волі в етиці означає, що здійснюючи вчинок, людина здійснює моральний вибір між добром і злом, моральним і аморальним. Цей вибір залежить від самої людини, вона володіє моральною відповідальністю, її дії можуть бути поставлені їй в заслугу або в звинувачення.

2. Моральний вибір

Цю категорію визначають як акт моральної діяльності, що передбачає прояву людиною своєї автономії, самовизначення в відношенні системи цінностей (ідеали, принципи) та способів їх реалізації в лінії поведінки або окремих вчинках.

Тобто, моральний вибір має місце під кутом зору свободи людської волі. Крайні позиції в підході до цієї проблеми дістали в історії філософії назви волонтаризму і фаталізму.

Волонтаризм розглядає волю як вищу засаду буття і, зокрема, як вищий принцип моральності. У відповідальності з таким поглядом, людина має здійснювати моральний вибір і визначати свою поведінку незалежно від будь-яких зовнішніх регламентацій, керуючись лише рішенням власної волі.

Фаталізм вбачає в кожній події й в кожному людському вчинку прояв невідвортної долі, що виключає будь-який вільний вибір і відповідальність.

3. Моральна діяльність. Проблема співвідношення цілей та засобів діяльності.

Як правило, моральну діяльність розглядають як таку, що узгоджується з вимогами моралі, її нормами та цінностями.

Істотною проблемою у цьому взаємозв'язку є співвідношення цілей і засобів людської діяльності. Етичного характеру вона набуває тоді, коли виникає питання про доцільність використання засобів, сумнівних в моральному відношенні.

В історії філософії сформувались три основних позиції: макіавелізм (Ціль виправдовує засоби), непротивлення злу насильством і діалектичний підхід (Г.В.Ф. Гегель) – мета не виправдовує, а визначає засоби. Таким чином, єдиної позиції не має, але остання найбільш життєва, як вважають сьогодні етики.

Лекція №7

Педагогічна етика

(2год.)

План

1. Причини виникнення і існування професійних кодексів моралі.
2. Педагогічна етика як вид професійної моралі, її предмет та завдання.
3. Педагогічний такт і етикет учителя.

Література:

- Аболіна Т.Г, Прикладна педагогічна етика в сучасному світі // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2001. – Вип.2. – С.267-278.
- Бакштановський В.И. Профессиональная этика: социологические ракурсы // социологические исследования. – 2005. – № 8. – С.3-13.
- Дроган Л. Професійна етика та культура педагогічних стосунків у сучасній школі // Директор школи. – 2001. – № 20. – С.15-16.
- Бобир О.В. Етикет учителя. – К., 2004.
- Етичний кодекс українського педагога (проект) // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 1. – С.96-102.
- Китичок В.А. Етика спілкування вчителя з молодшими школярами в урочній і позаурочній діяльності // Виховання моральності підростаючого покоління. – К., 2005. – С.42-80.
- Котигер Я.С. Педагогическая этика. – Кишинев, 1984.
- Литовченко О. Гуманізм як критерій професійної придатності педагога // Початкова освіта. – 2006. – № 15. – С.9-10.
- Макаренко А.С. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. – М., 1974.
- Макаренко Т. Я, кажеться, заздую? Матеріали для класного часу // Початкова освіта. – 2004. – № 1. – С.25-28.
- Писаренко В.И., Писаренко И.Я. Педагогическая этика: Книга для учителя. – Минск, 1986.
- Синица И.Е. Что такое педагогический такт // Васильева Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога. – М., 2001. – С.15-25.
- Сухомлинський В.О. Про виховання. – К., 1982.
- Ткач Н. Дослідження емоційних особливостей злобної та незлобної форм заздрості // Психологія і суспільство. – 2005. – № 1. – С.39-45.
- Федорченко Є.Г. Профессиональная этика. – К., 1983.
- Чернокозов И.И. Профессиональная этика учителя. – К., 1988.
- Шемшурина А.Н. Об этической ответственности педагога // Этическое воспитание. – 2004. – № 4. – С.52-53.

1. Причини виникнення і існування професійних кодексів моралі.

Найвища цінність моралі полягає в її загальнолюдяності. Моральний рівень людини не може визначатися її професією по-скільки є певні особливості і акценти у моральній свідомості та моральній практиці людини, то й виникають професійні кодекси моралі. Професійна мораль є невід'ємною часткою загальнолюдської моралі, існує в її рамках і формується на її основі.

2. Педагогічна етика як вид професійної моралі, її предмет та завдання.

Є професії, де на основі загальних принципів моралі виробляються своєрідні кодекси честі, професійної поведінки. Більш того, в деяких професіях навіть сама фахова спроможність спеціаліста багато в чому залежить від його моральних якостей, особливо це стосується праці юриста, лікаря і учителя.

У педагогічній етиці формується система конкретних моральних норм із супутніми їй практичними правилами, які „обслуговують” учительську діяльність, де об'єктом є учень, котрий сподівається на ставлення до себе не як до об'єкта зовнішнього впливу, а саме як до людини, розраховує на повагу, розуміння, співчуття та милосердя. Головними в цьому контексті є принципи гуманізму та колективізму, яких учитель повинен свято дотримуватися.

3. Педагогічна такт і етикет учителя.

У здійсненні діяльності учитель спирається на таке явище як педагогічний такт. Це міра педагогічного впливу, зобов'язує педагога в усіх системах: „учитель - учень”, „учитель – батьки учнів”, „учитель – колеги”, „учитель – керівництво школи”, „учитель – суспільство” враховувати ситуації, в яких здійснюється спілкування і проявляти максимум творчості, майстерності в розв'язанні усіх проблем.

Аналогічно і етикет учителя має багато професійних особливостей, але в цілому він детермінований загально прийнятими етикетними нормами. Звертає на себе увагу таке явище як мода. Учитель не повинен її ігнорувати, але й демонструвати „високу моду” в школі не може.